

Respublikamizda jismoniy tarbiya va sport siyosat darajasiga ko'tarilganligini sohaga oid bir qator Prezident va Xukumat qarorlar qabul qilinganligidan ko'rishimiz mumkin. Bular jumlasiga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 18-dekabrda PQ-4063-sonli "Yuqumli bo'lmagan kasalliklar profilaktikasi, sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash va aholining jismoniy faolligi darajasini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2019-yil 29-oktyabrda PQ-4500-sonli "O'zbekiston Respublikasida regbi sport turini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2021-yil 5-noyabrda "Sport ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish orqali olimpiya va paralimpiya sport turlari bo'yicha sportchilar zaxirasini shakllantirish sifatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5279-sonli qarorlari hamda 2024-yil 4-dekabrda PQ-421-sonli "Jamoaviy sport turlarini rivojlantirish va iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorni ko'rsatib o'tish joiz. Shuningdek, 2019 yil 13 fevralda 118-sonli "2019-2023 yillar davrida O'zbekiston respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Ushbu ko'rsatilgan qarorlarning barchasi Respublikamizda ommaviy sportni rivojlantirish naqdar zarur ekanligini ko'rsatadi.

Biz tomonimizdan tayyorlangan mazkur "To'p marraga" nomli yangi sport o'yini orqali maktablardagi jismoniy tarbiya dasturiga kiritilgan (voleybol, basketbol, gandbol, futbol) sport o'yinlarini va shu bilan birgalikda regbi sport turi elementlarini bajarish ko'nikmalari shakllantirinish, maktab o'quvchilarining salomatligini yaxshilash, jismoniy faolligini oshirish, javomaviy fikrlash, jismoniy va psixologik tayyorgarligi, jismoniy sifatlari, o'quvchi va yoshlar organizmining har tomonlama barkamol rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yangi sport o'yinini maktabdan tashqari o'quv to'garaklari mashg'ulot jarayoniga kiritish orqali regbi sport turi elementlarini keng aholi o'rtasida

ommalashtirish, ushbu sport turi bilan shug‘ullanuvchilar sonini oshirish, maktab o‘quvchilari hamda shug‘ullanuvchilarda jismoniy tarbiya va sportga bo‘lgan qiziqishi, sport natijalari oshishiga hamda sportchini texnikasida yuzaga keladigan kamchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi.

Xalqaro tajribalardan ma’lumki, sport turiga yondosh sport o‘yinini tashkil etilishi, bu sport turini o‘zlashtirishdagi jismoniy va texnik holatlardagi kamchiliklarini bartaraf etishda, texnik elementlarni o‘zlashtirishda yangi uslublarni paydo bo‘lishiga ta’sir etishi bilan birga, ularning jismoniy, estetik va ma’naviy tarbiyasiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Yangi sport o‘yinini joriy qilinishi nafaqat jismoniy salomatlikni ta’minlovchi vositasi sifatida, balki, insonni ma’naviy kamolga yetkazishning muhim sharti sifatida ham yangi bilimlar va tushunchalarni shakllanishiga yordam beradi.

Mazkur uslubiy qo‘llanma yangi “To‘p marraga” sport o‘yini qoidalarini o‘z ichiga qamrab olgan bo‘lib, ushbu qo‘llanmadan o‘yin qoidalari bo‘yicha barcha ma’lumotlarga ega bo‘lishingiz mumkin.

I. UMUMIY QOIDALAR

Hujum qiluvchi jamoa, hujum qilayotgan o'yinchi — to'p qo'lida bo'lgan jamoa o'yinchi. hujum qilayotgan jamoaning qo'lida to'p bo'lgan ishtirokchisi.

Himoyalalanayotgan jamoa himoyachi — to'pga ega bo'lmagan jamoa o'yinchi.

To'p bilan harakatlanayotgan o'yinchining bel qismidagi tasmasini raqib o'yinchilar yulib olishlari kerak. Tasma olingan zahoti hakam xushtak chaladi va to'pni raqib jamoaga olib beradi.

To'psiz — o'yinchining tasmasini (lenta) yulib olish mumkin emas.

Sardor — jamoa tomonidan saylangan o'yinchi. Faqat sardorgina o'yin davomida hakam bilan aloqaga kirishish (gaplashish, munosabat bildirish) vakolatiga ega.

To'pning o'tishi — to'pni qarshi jamoaga berish; to'pga egalik qilishni qo'lga kiritgan jamoa tomonidan to'p o'yinga kiritilganidan so'ng o'yin boshlanadi.

To'pni yerga qo'yish (urinish, popitka, try) — o'yinchi to'pni ushlab turganida va hisob maydonida to'pni maydonga tekizganida uni erga qo'yish deyiladi. Ushlab turish — bir qo'l kaftlari bilan yoki ikki qo'l kaftlari bilan ushlab turishni anglatadi.

Izoh: Agar maydon jonsiz to'p chizig'i belgisiga ega bo'lmasa, hisob mayni hisob maydoni chizig'idan keyin taxminan 5 metrgacha davom etishi mumkin. Hakam to'p ushlagan hujumchi o'yinchini hisob maydoni chizig'ini kesib o'tgan zahoti to'pni erga qo'yishiga rag'batlantirishi kerak.

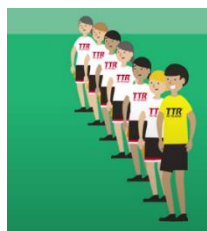

Oldinga o'ynash (igra vpered) — o'yinchi to'pni qo'llari bilan ushlab olishga harakat qiladi va to'p undan raqib maydonining hisob maydoni chizig'iga otilib ketishi.

O'yindan tashqari holat – faraz qilingan chiziq oldida turgan ("o'yindan tashqari chiziq"), ya'ni o'z hisob maydoni chizig'iga qaytmagan tasma (lenta)si yulib olingan himoya o'yinchisi

To'pning o'yindan chiqishi – to'p yoki to'p ushlagan o'yinchi aut chizig'i, hisob maydoni aut chizig'i yoki jonsiz to'p chizig'iga, yoki mana shu chiziqlar ortiga chiqip ketishi natijasida sodir bo'ladi. Bu xolatda to'p raqib jamoaga olib beriladi.

Jarima – o'yin qoidasi buzilganda to'p o'yin qoidasi buzilgan joyidan o'yinga kiritiladi. Bunda raqib o'yinchilari to'p o'yinga kiritilayotgan joydan maydonning yon chiziqlarigacha bo'lgan xudud bo'ylab 3 metr masofa saqlab turishlari kerak.

Yolg'ondan tutib olish (zaxvat) — himoyachi tasmani uzmasdan turib "ZAXVAT" deb qichqiradigan holat. Bunday qoidabuzarlik aybsiz jamoa tomonidan to'pni o'yinga kiritish bilan jazolanadi va qoidani buzgan o'yinchi 1 daqiqaga maydondan chetlatiladi.

Aylanish — to‘p qo‘lida bo‘lgan o‘yinchi raqibi uning tasmalarini uzib olishidan qochish uchun piruet harakat kabi atayin tanasi bilan aylanma harakatlar qiladi. O‘yinda bunday harakatlar taqiqlanadi va bu harakat to‘p raqib jamoaga

to‘pni o‘yinga kiritish huquqini berishga olib keladi.

Tutib olish (zaxvat) — bu himoyachi tomonidan to‘p ushlagan o‘yinchining bir yoki ikki tasmagini uzib olinishi.

Tutib oluvchi o‘yinchi — to‘p ushlagan o‘yinchining tasmagini uzib olgan himoyachi tutib oluvchi (zaxvat) o‘yinchi deb ataladi.

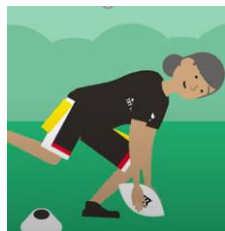
To‘pni o‘yinga kiritish — o‘yin boshlanishida markaz chiziqning o‘rtasidan yoki to‘p o‘yindan chiqqanda yoki qoidabuzarlik sodir bo‘lgan joydan yoki to‘p raqibga o‘tish holatidagi joydan kiritishda qo‘llaniladi.

O‘yin boshlanayotganda va har gal to‘pni **yerga qo‘yishdan** so‘ng (**urinish, popitka, try**) to‘p maydon markazidan boshlanadi

O‘yin hakamning hushtagiga binoan to‘pli o‘yinchining to‘p uzatib berishi bilan boshlanadi. To‘pni o‘yinga kiritayotgan o‘yinchi to‘pni uzatmasdan to‘p bilan birga yugurishi taqiqlanadi.

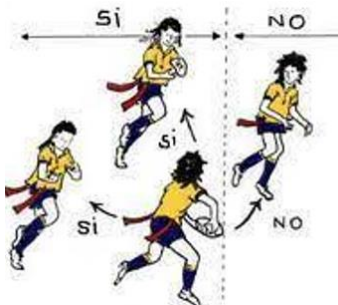
To‘pni o‘yinga kiritayotganda raqiblar 3 metr uzoqda turishlari kerak. Pas uzatilmaguncha himoyachilarga oldinga harakatlanishga ruxsat berilmaydi.

Urinish (popitka, try) — o‘yinda ochko yig‘ishning yagona usuli. To‘p hujum qiluvchi o‘yinchi tomonidan hisob maydoni chizig‘iga yoki uning ortiga, ammo jonsiz to‘p chizig‘idan oldinda bo‘lgan erga qo‘yilsagina urinish hisobga olinadi. O‘yinida urinish bir (1) ochko bilan baholanadi, biroq aralash jamoalar o‘ynayotganda jamoaviy faollikni qo‘llab-quvvatlash uchun urinish agar qiz bola tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsa, ikki (2) ochkoga baholanadi. Agar to‘p hisob maydonining

oʻrta zonasiga qoʻyilsa urinish ikki (2) ochko bilan baholanadi, biroq aralash jamoalar oʻynayotganda agar qiz bola tomonidan amalga oshirilgan boʻlsa, toʻrt (4) ochkoga baholanadi.

Oldinga toʻpni uzatish (pas) — toʻp raqibning hisob maydoni chizigʻi tomon oldinga uzatish mumkin emas. Bu “Toʻp marraga” oʻyinidagi taqiqlangan pas hisoblanadi va raqib jamoaga toʻpni oʻyinga kiritish huquqini berish bilan jazolanadi. (15-rasm) Toʻpni oldinga uzatish chizmasib

Eslatma: toʻpni faqat yon tomonga va orqaga toʻp uzatish (pas) mumkin.

II. OʻYIN MAYDONI

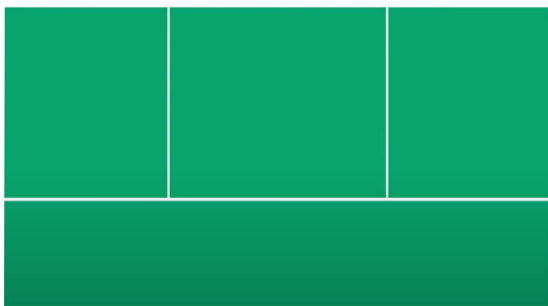
Oʻyin maydoni bino ichidagi yopiq joylarda oʻyin maydonchasi qamrovi qattiq sirtli pollar bilan yoki ochiq joylarda qattiq qoplama ustida yoki chim ustida ham boʻlishi mumkin.

Maydon — bu chizmada koʻrsatilgan umumiy maydon hisoblanadi. Maydon quyidagi qismlardan iborat:

Oʻyin maydonchasi — bu hisob maydonchalar hamda yon chiziqlar orasidagi maydon (chizmada koʻrsatilganidek) hisoblanadi. Bu chiziqlar oʻyin maydonchasining qismi hisoblanmaydi.

Oʻyin maydoni — oʻyin va hisob maydonchalaridan (chizmada koʻrsatilganidek) iborat. **Toʻp marraga** oʻyin maydoni (1-rasm) asosan uzunligi 40 metr, eni 20 metrli toʻrt burchakdan iborat boʻlib, oʻz ichiga 2-ta 3 metrdan iborat hisob maydoni oladi (jami 6 metr). Bu oʻlchamlar imkon qadar maksimal darajaga yaqin boʻlishi kerak, ammo istisno sifatida, oʻyin maydonchasi uzunligi 26 metr va eni 15 metrdan kam boʻlmasligi kerak. Maydonning minimal va maksimal oʻlchamlarini oʻzgartirishni musobaqa tashkilotchilari zimasi topshiriladi.

Yon chiziqlar, hisob maydonchasining yon chiziqlari va «jonsiz toʻp» chiziqlari **oʻyin maydonining** qismi hisoblanmaydi.

Hisob maydoni – hisob chiziqlari, «jonsiz to‘p» chizig‘i va hisob maydoni yon chiziqlari orasidagi maydon hisoblanadi. U hisob chiziqlarini o‘z ichiga olib, «jonsiz to‘p» chiziqlari va hisob maydonining yon

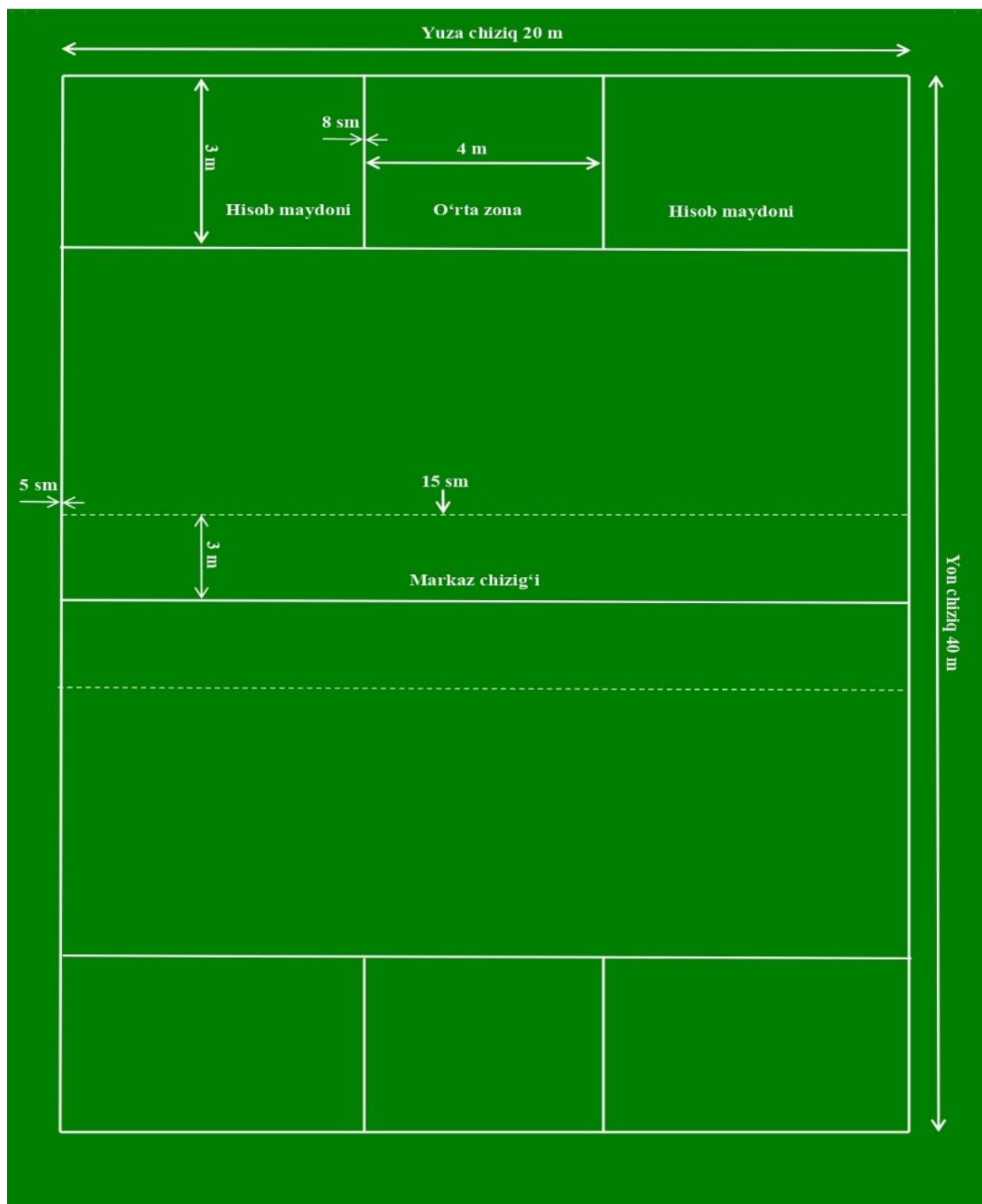
chiziqlarini o‘z ichiga olmaydi.

Hisob maydonining o‘rta zonasi – Hisob maydoni hisob chiziqlar o‘rtasidan boshlab xar tomonidan ikki metr (2 metr), jami uzunasiga to‘rt metr (4 metr) hisob maydoni yon chiziqlariga parallel «jonsiz to‘p» chiziqlarigacha uzuluqsiz chiziq chiziladi. O‘rta zonasida to‘pni erga qo‘yish (urinish, popitka, try) qo‘shimcha ochko olishga imkon beradi.

O‘yin maydonining atrofida yon chiziqdan 1 metr va yuza chiziqda 2 metrli xavfsizlik xududi joylashgan bo‘lishi lozim.

O‘yin jarayonida maydonga u yoki bu jamoaga imtiyoz beruvchi o‘zlashtirishlar kiritilishi man etiladi.

3-rasm O'yin maydoni

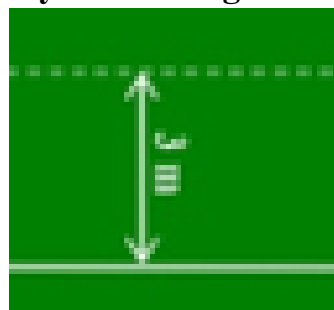
Jonsiz to‘p chizig‘i – hisob maydoni chizig‘iga parallel va undan 3 metr uzoqlikda joylashgan chiziq hisob maydonining oxirini belgilab beruvchi chiziq.

Himoya chizig‘i – bir aut chizig‘idan boshqa aut chizig‘i tomon butun maydon oralab o‘tgan va hisob maydoni chizig‘iga parallel bo‘lgan faraz qilingan chiziq. Ushbu chiziq to‘pni o‘yinga kiritish nuqtasidan uch metr (3 m) orqada joylashgan. Barcha himoyachilar to‘p o‘yinga kiritilayotgan vaqtda “o‘yinda” holatida bo‘lishlari uchun mana shu chiziq ortiga o‘tishlari shart.

Hisob maydoni — hisob maydoni chizig‘ini o‘z ichiga olgan, ammo tarkibiga “jonsiz to‘p” chizig‘i va autni belgilash chizig‘i qirmaydigan, hisob maydonining chizig‘i va jonsiz to‘p chizig‘i o‘rtasidagi maydon.

Izoh: Agar maydon jonsiz to‘p chizig‘i belgisiga ega bo‘lmasa, hisob mayni hisob maydoni chizig‘idan keyin taxminan 5 metrgacha davom etishi mumkin. Hakam to‘p ushlagan hujumchi o‘yinchini hisob maydoni chizig‘ini kesib o‘tgan zahoti to‘pni erga qo‘yishiga rag‘batlantirishi kerak.

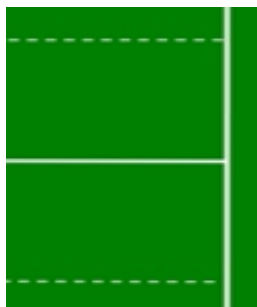
3-metr chizig‘i — bir aut chizig‘idan boshqa aut chizig‘igacha o‘tgan va maydonning markaziy chizig‘idan ikki taraflama 3 metr uzoqlikda joylashgan

chiziq. O‘yin markazdan boshlanganda raqib o‘yinchilari ushbu chiziq tashqarisida turishlari lozim.

Maydondagi barcha belgilangan chiziqlar eni 5 sm bo‘lib, ular aniq va ravshan ko‘rinishi shart. Faqatgina **hisob maydoni** chiziqning eni va **hisob maydonining** o‘rta zonasi chiziqning eni 8 sm bo‘lishi kerak.

Maydon o‘rtasidan ko‘ndalang yuza chiziqqa parallel chiziq o‘tkazilib, u o‘rta (markaz) chiziq deb ataladi (3-rasm).

O'yinchilarni almashtirish chizig'i – bir aut chizig'idan boshqa aut chizig'igacha o'tgan va maydonning markaziy chizig'idan ikki taraflama 3 metr uzoqlikda joylashgan chiziq ichida amalga oshiriladi.

Kotib va sekundometristlar uchun qo'yilgan stol hamda zahiradagi o'yinchilar uchun qo'yilgan skameyka shunday joylashishi kerakki, o'tirgan o'yinchilar almashish hududining chiziqlarini bemalol ko'rishlari lozim. Kotib hakam stoli zahiradagi o'yinchilar skameykasiga nisbatan yon chiziqqa yaqinroq joylashadi, faqat 50 sm dan yaqin bo'lmasligi lozim.

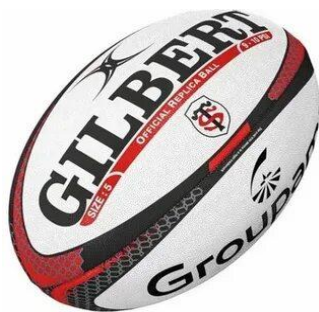
Aut chizig'i – o'yin maydonining yon tomondagi chegaralarini bildiruvchi chiziq.

Urinish chizig'i (zachyotnaya liniya) — maydonning har tomonidagi gorizontaal chiziq. Uning ustida yoki ortidan urinish hisobga olinadi.

TO'P

To'pga bo'lgan talab: to'p teri yoki unga o'xshash sintetik materialdan yasalishi kerak. To'plarga ularning suvga chidamliligini oshirish va qo'lda yaxshi ushlanishi uchun maxsus ishlov berilishi mumkin.

To'p shakli oval bo'lishi va 4 qismdan iborat bo'lishi kerak (3-rasm). 3-sonli regbi to'pining o'lchamlari:

Aylanasi (uzunasiga) kattaroq aylananing uzunligi: 630-650 mm;

Aylanasi (eniga) kichik atrofi uzunligi: 480-500 mm;

Markaziy o'qi bo'ylab uzunligi : 250 mm; vazn: 330-360 g.

3-o'ldhamli to'p 5-12 yoshli bolalarni o'qitish va mashg'ulot o'tish uchun mo'ljallangan.

Har bir o'yinda kamida ikki to'p bo'lishi shart. Zahiradagi to'p butun o'yin davomida bevosita kotibiyat stolida bo'lishi lozim.

Zahira to'pdan qay vaqtda foydalanish zarurligini hakamlar hal qiladi. Bunday holatlarda hakamlar zahiradagi to'pni iloji boricha tezroq o'yinga kiritishi lozim, shundagina taym-autga hojat qolmaydi.

III. O'YINCHILAR FORMASI

Jamoaning hamma o'yinchilari bir xil sport formasida bo'lishi shart (1-rasm). Bir jamoaning sport formasining ranglari ikkinchi jamoadan ajralib turishi lozim.

O'yinchilar futbolkasida raqamlar orqa tarafdan kamida 20 sm va olditarafdan kamida 10 sm dan iborat bo'lishi lozim.

1 dan 20 gacha raqamlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Raqamlarning rangi futbolka rangidan yaqqol ajralib turishi shart va boshqa yozuvlar xam ajrab turishi maqsadga muvofiq (f.i.sh kulub nomi).

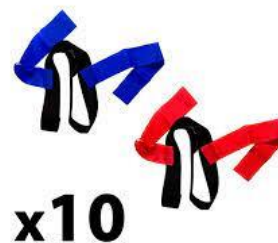

Agar musobaqalar ochiq xavoda chim ustida o'tkazilganda jamoa murabbiyisi o'z jamoasi sport formasining ustki qismini yengli yoki yengsiz formada o'yinga qo'yishi mumkun faqat jamoaning barcha a'zolarining sport formasi bir xil bolgan xolda.

Jamoa sardorining tirsakdan yuqori qismida, eni 4 sm sardorlikni belgilovchi bog'ichi bo'lib, uning rangi futbolka rangidan ajralib turishi lozim. O'yinchilarning kiyim-kechagi (ekipirovkasi), Barcha o'yinchilar maxsus belbog'ini bog'laydilar. Ustki kiyimlar har vaqt ichkariga kiritilgan bo'lishi kerak. Tasmalar belbog'ning har ikki tomoniga to'g'ri joylashgan bo'lishi kerak. Agar ikkita tasmasi o'z joyida bo'lmasa, o'yinchi o'yinda ishtirok eta olmaydi (5-rasm).

Hakam, odatga ko'ra, har bir jamoani o'yin boshlanishiga beshta (5) bir xil (rangidan tashqari aynan o'xshash) tasmalar to'plami bilan birga chiqarishi kerak. Agar o'yinchi o'yin davomida almashtirilgan bo'lsa, u o'z tasmasini maydonga chiqayotgan yangi o'yinchiga beradi. Har bir jamoa tasmasining rangi o'yinchilar kiyimining ayni rangida bo'lishi yoki unga o'xshashi mumkin emas.

O'yin oxirida barcha tasmalar hakamga qaytarilishi kerak. O'yinchilarga o'zga o'yinchilar uchun xavf tug'diradigan narsalarni kiyish, masalan, uzuk, zirak yoki soat kabi narsalar taqish taqiqlanadi. Agar bezaklarni, masalan, uzuklarni yechishning imkoni bo'lmasa, ularning o'tkir yoki bo'rtib chiqqan qirralari tamoman tasma bilan qoplanishi kerak.

Barcha o'yinchilar oyog'ida sport poyabzali bo'lishi shart (6-rasm).

Oyoq kiyim ob-havo va o'yin maydoni yuzasiga muvofiq bo'lishi kerak. Chim uchun afzal ko'rilgan va tavsiya qilingan oyoq kiyimi — bu dumaloq yoki tekis shakldagi quyma tishli butsi yoki maydon yuzasi quruq va yumshoq bo'ladigan bo'lsa, krossovkalar.

O'yinchilarga xavf tug'diradigan anjomlardan foydalanishga ruxsat etilmaydi. Masalan, ularga boshni himoyalovchi, yuz uchun niqob, himoyasiz ko'zoynak, shuningdek, jarohatlanishga olib keluvchi boshqa buyumlar.

Yumshoq elastik materialdan ixcham bosh bog'ichidan foydalanishga ruxsat beriladi.

Yuqorida qayd etilgan shartlarga rioya qilmagan o'yinchilar o'yinga qo'yilmaydi.

O'yinchi tanjarohat olgani sababli badani va kiyimlari qon bo'lsa, u holda o'yinchi darhol o'yin maydonini tark etishi lozim (o'yinchi almashtirish qoidasiga rioya qilib). Shuningdek, qon oqishini to'xtatib, jarohatga ishlov berib, badan va kiyimdagi qonni tozalaydi. Yuqoridagi ko'rsatilgan shartlarni bajarmaguncha o'yinchi maydonga qaytarilmaydi (uning o'rniga zahiradagi boshqa o'yinchi o'yinni davom ettirib turadi).

Agar o'yinchi hakamlar tomonidan ko'rsatilgan talablarni bajarmasa, u holda uning xulqi sportchiga xos emas deb hisoblanadi.

Agar o'yinchi jarohat olsa, hakamlar tomonidan taym-aut beriladi va bu vaqtda jarohat olgan o'yinchi jamoasining ikki shaxsiga yordam berish maqsadida maydonga chiqishga ruxsat beriladi.

Barcha o'yinchilar **"To'p marraga"** o'yini uchun maxsus belbog' taqadilar. Ustki kiyim doimo shortikning ichiga tiqib qo'yilgan, tasmalar esa belning har ikki yon tomoniga mustahkam joylashtirilgan bo'lishi kerak. Agar har ikki tasma o'z joyiga mustahkam o'rnatilmagan bo'lsa, o'yinchi o'yinda ishtirok eta olmaydi. O'yinchilarga boshqa o'yinchilar uchun xavfli bo'lgan biron narsani kiyish, jumladan, zargarlik buyumlari (zirak, uzuk kabi) yoki soatlarni taqish taqiqlanadi.

IV. O'YIN VAQTI

To'p marraga sport turida o'yin vaqti quyidagicha belgilanadi:

8-12 yoshdagilar bolalar deb yuritiladi va ular uchun o'yin davomiyligi 2x8 daqiqani,

12-16 yoshdagi jamoalar o'smirlar deb yuritiladi va ular uchun o'yin davomiyligi 2x9 daqiqani,

16 yoshdan yuqori bo'lgan o'yinchilardan tashkil topgan jamoalar uchun o'yin 10 daqiqa 2 taymdan iborat bo'ladi.

Har uchchala holatda ham taymlar orasidagi tanaffus 2 daqiqadan iborat bo'ladi, o'sha vaqtda jamoalar maydonda joy almashadilar.

To'p marraga sport turida jamoa g'alabasi uchun 4 ochko, durrangga 2 ochko, mag'lubiyatga 0 ochko beriladi.

Final bosqich o'yinlarida (chetlatish bilan bog'lik jarayonida) asosiy vaqtda o'yin durang natija bilan tugaganda, jamoalardan birining birinchi natijali ochkolarni to'plaguncha 5 daqiqali 2 taym qo'shimcha vaqt beriladi. O'yin birinchi muvaffaqiyatga qadar davom etadi.

Agar yuqorida ko'rsatilgan holatlarda g'olib aniqlanmasa, u holda musobaqa nizomida ko'rsatilgan shartlar orqali aniqlanadi.

Final sirenasi

O‘yinning vaqti maydondagi hakamlar xushtagi bilan boshlanadi. O‘yin yakuni esa final sirenasi orqali yoki vaqt belgilovchi hakam xushtagi bilan yakunlanadi. Agar signal beruvchi uskunalar yo‘q bo‘lsa, u holda hakamlar o‘yin vaqti tugaganligi to‘g‘risida xushtak beradi.

Mulohaza: Agar avtomatik final “sirena”sini beradigan uskunalar yo‘q bo‘lsa, u holda shaxmat soati yoki sekundomerdan foydalanib, o‘yin yakuniga xushtak beradi.

Vaqtni hisoblashda axborot hisoblagich uskunalaridan foydalanganda o‘yin vaqtini 0 dan 10 daqiqa qilib belgilash maqsadga muvofiqdir.

Final sirenasidan oldin va o‘sha vaqtda o‘yin qoidasi buzilsa yoki sportchiga xos bo‘lmagan harakat qayd etilsa, u holda final sirenasi berilganligiga qaramay, o‘yinchilar hakamlar tomonidan jazolanadi.

Belgilangan jazo natijalaridan so‘ng o‘yin vaqti tugatiladi.

Maydondagi hakamlar, sekundometrist tomonidan (taym yoki o‘yin yakuni) sirena barvaqt berilgan deb hisoblasa, u holda o‘yinchilar maydonda qoldirilib, qolgan vaqt o‘ynaladi.

Barvaqt signal berilgan vaqtda to‘p egallagan jamoa o‘yin to‘xtatilgan joydan o‘yinni boshlaydilar.

Agar o‘yinning birinchi yarmi (yoki qo‘shimcha taym vaqti) belgilangan vaqtdan ko‘proq o‘ynalsa, u holda o‘yinning ikkinchi yarmi bunday holatda hakamlar hech qanday o‘zgartirishlar qilolmaydi.

Taym-aut

O‘yin vaqtini barcha sabablar ko‘ra vaqtincha to‘xtatilishi maydondagi hakamlar tomonidan qaror qilishi mumkin. Hakam o‘yin vaqtini to‘xtatish va yurgizish to‘g‘risida sekundometristga ishora bilan ko‘rsatadi.

Jamoa

Jamoa tarkibi musobaqa nufuziga qarab 7-10 o'yinchidan tuziladi.

Maydonda bir vaqtda 5 dan ortiq o'yinchi bo'lishi mumkin emas. Qolgan o'yinchilar zahirada bo'ladi.

O'yinni boshlash uchun o'yin boshlanishida maydonda jamoalar tarkibi 4 o'yinchidan kam bo'lishi mumkin emas.

O'yin davomida maydonda jamoa o'yinchilari 4 tadan kam bo'lganida ham o'yin davom ettirilishi mumkin. Bunday holatlarda faqat hakamlar o'yinni to'xtatish yoki to'xtatmaslik to'g'risida qaror qabul qiladi.

O'yin davomida jamoa rasmiy vakili maydonga chiqishi man etiladi. Ushbu qoidaga rioya qilinmasa, u holda sportchiga xos bo'lmagan xulq deb qayd etiladi.

O'yin raqiblar jamoasi tomonidan davom ettiriladi.

O'yinchi o'yin boshlanishidan oldin ularning ismi-shariflari bayonnomada qayd etilib, o'yin boshlanishida maydonda bo'lishi kerak.

O'yinga kechikib kelgan o'yinchi o'yinda ishtirok etish uchun kotib yoki sekundometristdan ruxsat olib, ismi-sharifini bayonnomada qayd ettirib, o'yinda ishtirok etishi mumkin.

O'ynashga huquqli bo'lgan o'yinchi, odatda, har qachon o'zining jamoasiga qarashli maydondagi o'yinchi almashtirish uchun belgilangan joydan maydonga kirishi mumkin (o'yinchilarni almashtirish qoidasiga qarang).

O'yinga qatnashish huquqiga ega bo'lmagan o'yinchi maydonga kirsam, diskvalifikatsiya qilinadi. To'xtatilgan o'yin raqib jamoasi o'yinchilari tomonidan to'p o'yinga kiritish bilan davom ettiriladi.

V. URINISH

To‘p raqibning hisob maydon chizig‘iga yoki u chiziqdan o‘tkazib erga qo‘yilsa, urinish hujum qilayotgan jamoa hisobiga yoziladi. Urinish 1 ochkoga baholanadi, biroq aralash jamoalar o‘ynayotganda jamoaviy faollikni qo‘llab-quvvatlash uchun urinish agar qiz bola tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsa, 2 ochkoga baholanadi.

Undan tashqari, hisob maydon o‘rta zonasida maxsus 4 metr x 3 metrga belgilangan maydon ichiga yoki ushbu zona atrofidagi chiziqqa to‘pni erga qo‘yish (urinish, popitka, try) 2 ochko va aralash jamoalar o‘ynayotganda qiz bola tomonidan amalga oshirilgan bo‘lsa, 4 ochkoga baholanadi.

O‘yinchilar orasida qat’iy KONTAKTSIZ o‘yin shart qilinadi, ikki jamoa o‘rtasidagi yagona ruxsat etilgan “kontakt” — bu to‘p ushlagan o‘yinchining belbog‘idagi tasmani yulib olish.

Ham hujum qiluvchi, ham himoyalanuvchi o‘yinchilar ISTALGAN VAQTDA bir-birlariga teginib ketishdan saqlanishga mas’uldirlar.

To‘p ushlagan o‘yinchiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri himoyachi tomon yugurish, himoyachilarga esa to‘p ushlagan o‘yinchining harakatlanish yo‘lini to‘shish, o‘rab olish taqiqlanadi. O‘z tasmasini har qanday usul bilan himoya qilish yoki to‘shish uchun qo‘llardan, tirsaklardan yoki to‘pdan foydalanishga ruxsat berilmaydi.

To‘p ushlagan o‘yinchiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri himoyachi tomon

Kiyim yoki to'pni tortib olish, shuningdek, to'p ushlagan o'yinchidan to'pni urib olib qo'yish mumkin emas. Teginishga harakat qiluvchi o'yinchi jazolanishi kerak va unga mana shu qoidani eslatib qo'yish zarur.

Faqat to'p ushlagan o'yinchigina "tutib olinishi" mumkin.

«Zaxvat» — bu himoyachi tomonidan to'p ushlagan o'yinchining bir yoki ikkita tasma-sini shunchaki yulib olish.

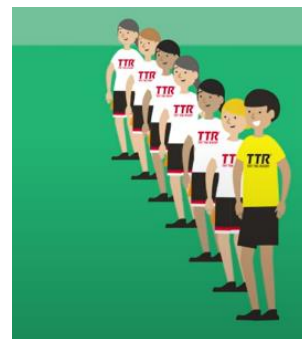
O'yinni pas uzatishga rag'batlantirish va to'p ushlagan o'yinchi o'z tasma-sini himoya qilishga atayin yoki beixtiyor urinishiga yo'l qo'ymaslik uchun himoyachilardan uch (3) metr masofada turgan vaqtida to'p ushlagan o'yinchi TO'PNI IKKALA QO'LI BILAN UShLASHi ShART. Agar to'p

ushlagan o'yinchi bu qoidani buzsa, hakam "IKKI QO'L" degan ogohlantirishni baqirib e'lon qiladi.

Agar bu ogohlantirishni pisand qilinmasa, u holda o'yinchini jazolash qoidabuzarlikda aybdor bo'lmagan jamoa foydasiga to'pni o'yinga kiritish huquqini berish yo'li bilan amalga oshiriladi.

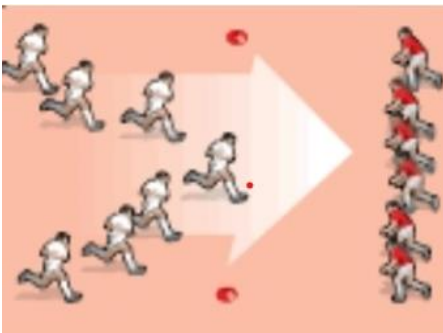
To'pni o'yinga kiritish o'yinni boshlash uchun yoki to'p o'yindan chiqqan yoki qoidabuzarlik ro'y bergan yoki to'pga egalik huquqini boshqa jamoaga berilgan joydan boshlab o'yinni tiklash uchun qo'llaniladi. To'p qo'llarda bo'lishi kerak va hakamning xushtagi bilan, ammo undan oldin emas, hujum qiluvchi o'yinchi to'pni uzatishi kerak bo'ladi. To'pni o'yinga kiritish vaqtida raqib jamoa o'yinchilari orqaga, o'z hisob maydon chiziqlari yo'nalishi bo'ylab uch (3) metrga yoki agar yaqinroq bo'lsa, o'zlarining hisob maydon chiziqlarigacha bo'lgan joylarga nari ketishlari kerak. To'p uzatilmaguncha himoyachilarga oldinga harakatlanish ruxsat etilmaydi.

Izoh: Hakam “O‘YIN” degan buyruqni berishdan oldin, qoidaga binoan, himoyachilarga ortga qaytib olishlari uchun besh (3) soniya atrofida vaqt berishi kerak. Himoyachilar talab qilingan uch (3) metrgacha uzoqlashmaguncha, ularga o‘yinga aralashishga ruxsat berilmaydi.

To‘pni o‘yinga kiritishni tez amalga oshirib bo‘lmaydi, hakam himoyalanuvchi jamoaga belgilangan uch metr (3m) masofaga qaytib olishlari uchun (taxminan besh (5) soniya) vaqt va “O‘YIN” degan buyruqni berganidan keyingina to‘p o‘yinga kiritiladi. O‘yin pas uzatishdan qayta boshlanishi kerak, o‘yinchi ham to‘pni o‘yinga kiritib, ham o‘zi to‘p bilan birga yugurishiga ruxsat berilmaydi.

“To‘p marraga” qoidalarining har qaysi qoidabuzarlik holatida to‘p qoidabuzarlik ro‘y bergan joydan turib o‘yinga kiritilishi belgilanadi. Agar hisob chizig‘i ortida yoki ungacha bo‘lgan uch metrlik (3m) masofada qoidabuzarlik holati qayd qilinsa, etarlicha kenglikni yaratish uchun hisob chizig‘idan uch metr (3m) uzoqlikda turib to‘pni o‘yinga tushirish belgilanadi. Urinish amalga oshirilsa, uni amalga oshirmagan jamoa maydon markazidan turib to‘pni o‘yinga kiritish orqali o‘yinni qaytadan boshlaydi.

Agar hujumchi o‘yinchi urinishni amalga oshirish uchun to‘pni erga qo‘yishidan oldin ushlab olingan bo‘lsa, bunday urinish hisobga kiritilishi kerak EMAS. Buning o‘rniga (holatni) “tutib olish” harakati hisoblanadi va o‘yin qarshi jamoa tomonidan to‘pni o‘yinga kiritish orqali qaytadan boshlanadi.

O‘yin xavfsizligi va vijdonan o‘ynalishi uchun o‘yinchilar quyidagi qoidalarga rioya qilishlari zarur:

- Oyoq bilan urmaslik— “To‘p marraga” o‘yinida oyoq bilan zarba berish taqiqlangan.

- Urinishni amalga oshirish uchun erda yotgan to‘pni ustiga sho‘ng‘imaslik va ochiq o‘yin paytida erda yotgan to‘pni saqlab qolish uchun sho‘ng‘imaslik kerak.

Buning o‘rniga o‘yinchilar urinishni amalga oshirish va o‘yin paytida yotgan to‘pni o‘ynash uchun doim oyoqlarida qolishlari kerak bo‘ladi.

- Har doim to‘p ushlagan o‘yinchining to‘pini tortmaslik va qo‘lidan urib olib qo‘ymaslik kerak.

- Aylanmaslik— to‘p ushlagan o‘yinchiga “tutib olish” harakatidan qochish uchun ataylab aylanishga ruxsat berilmaydi.

- Tegishli tartibda o‘z o‘rniga, ya’ni belbog‘ning har tarafiga bittadan, mustahkamlanmagan ikkita tasma bo‘lmasa, o‘yinda ishtirok etmaslik.

Agar yuqoridagi qoidalaridan birontasi buzilsa, aybsiz jamoa tomonidan to‘pni o‘yinga kiritish belgilanadi.

VI. MAYDONDA HARAKATLANISH QOIDALARI

Barcha o‘yinchilar va murabbiylardan musobaqa qoidalariga, hakamlar va rasmiy vakillar tomonidan qabul qilinadgan qarorlarga rioya qilishlari talab etiladi. Maydonda halol o‘yin va o‘zaro do‘stona sport raqobatini namoyon etishlari umid qilinadi. Qoidalariga nomuvofiqlik holatlarida va yoki ularni qayta va atayin buzganlarida yohud xavfli o‘yin

ko'rsatganlarida hakamlar sariq (vaqtinchalik o'yindan chetlatish) yoki qizil (o'yindan chetlatish) kartochkalarini qo'llashlari kerak bo'ladi.

Izoh: O'yinchilarga o'zga o'yinchilar uchun xavf tug'diradigan narsalarni kiyishi, masalan, uzuk, zirak yoki soat kabi taqiqlanadi. O'yinchilarga sport uchun mo'ljallangan siqib turuvchi kiyim va boshqa shu kabi narsalar yoki "To'p marraga" o'yinining maxsus kiyimi ichidan sport kiyimini kiyishlariga ruxsat beriladi. Bunda, hakamning "kiyilgan kiyim raqibning tutib olish harakatini amalga oshirishida xalaqit bermaydi" degan fikrini e'tiborga olish kerak.

Qur'ani yutib olgan sardor o'z jamoasi uchun yo o'yinning yo'nalishi yoki to'pga egalik qilish va o'yinni boshlash huquqini tanlashi mumkin. Qur'ani boy bergan sardor esa raqibdan qolgan variantni tanlaydi.

Kontaktsiz — o'yinchilar o'rtasida qat'iy ravishda **KONTAKTSIZ** o'yinga ruxsat beriladi, ikkala jamoa orasidagi yagona ruxsat etilgan "kontakt" - bu to'p ushlagan o'yinchining tasma-sini (lenta) yulib olishdir.

Ham hujumchi, ham himoya o'yinchilari **HAR QANDAY VAZIYATDA** bir-birlari bilan kontakt qilmaslik uchun javobgardirlar. To'p ushlagan o'yinchiga to'g'ri himoyachi tomon yugurishiga ruxsat berilmaydi, himoyachi o'yinchilar uchun esa, to'p ushlagan o'yinchining harakatlanishini bloklashga ruxsat berilmaydi. Hujumchi har qanday vaziyatda o'zining tasma-sini himoya qilishda qo'llar, tirsak yoki to'p uchun bloklash harakatini ishlatishga ruxsat berilmaydi.

Kiyimdan tortishga va to'pni tortib olishga, shuningdek, to'p ushlagan o'yinchining qo'lidagi to'pga urishga ruxsat berilmaydi.

Yodda tuting: «O'yinchiga emas, balki bo'sh joyga yuguring».

Himoyachi o'yinchilar "tutib olish" harakatini yon tomondan bajarishlari kerak va tasmani yulib olish uchun hujumchining tanasiga teginmasligi kerak. Himoyachi o'yinchi hakamning ixtiyoriga ko'ra, lentani yulib olishga harakat qilishi kerak va to'p ushlagan o'yinchini yoki boshqa hujumchi o'yinchi tanasining biron-bir qismi bilan oldinga harakatlanishiga to'sqinlik qilmasligi kerak.

Ikki qo'lli to'p qoidasi — agar to'p ushlagan o'yinchi himoyachi o'yinchilarga yaqinlashayotganda to'pni qo'l ostiga qistirib olgan bo'lsa yoki bir qo'lda ushlab tursa, uning "erkin qo'li"/"bo'sh qo'li" ataylab yoki beixtiyor "tutib olish" harakatini bajarmoqchi bo'lgan himoyachi o'yinchining urinishlariga xalaqit berishi, to'sib qo'yishi yoki qaytarishi ehtimoli katta. Bu ko'pincha himoyachi o'yinchilarning noroziligiga va o'yinchilar o'rtasida mutlaqo keraksiz kontaktga olib keladi. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun va shu bilan birga to'p marraga o'yinida pasni uzatishni rag'batlantirish uchun to'p ushlagan o'yinchi himoyachi o'yinchiga yaqinlashishiga uch (3) metr qolganda to'pni ikki qo'li bilan ushlashi kerak.

Agar kerak bo'lsa, hakamlar "IKKI QO'L" deb qichqirish orqali ushbu qoidadan foydalanishni rag'batlantiradilar, agar o'yinchi bu ogohlantirishni rad etsa yoki o'zining bo'sh qo'lini aralashish, bloklash yoki himoyachi o'yinchiga qarshi chiqishga ishlatrsa, to'p ushlagan o'yinchini jazolaydilar.

Tutib olish (zaxvat)

Faqatgina to'p ushlagan o'yinchi tutib olinishi mumkin va tutib olish (zaxvat) — bu shunchaki, to'p ushlagan o'yinchidan bitta yoki ikkita tasmani yulib olishdir.

To'p ushlagan o'yinchi qochib ketishi yoki tutib olishga uringan himoyachi o'yinchilardan chetlanishi mumkin, lekin hech qanday holatda ham o'zining tasmasini himoya qila olmaydi yoki qarshilik ko'rsata olmaydi. Bunda to'p yoki tirsak orqali foydalanish taqiqlanadi.

Himoyachi o'yinchi tasmani yulib olishi bilan tasmani boshidan yuqoriga ko'taradi va barchaga eshitaladigan qilib “Zaxvat” deb qichqiradi. Hakam “Zaxvat” deb qichqirgan holda tutib olish (zaxvat) to'g'ri bajarilganligini tasdiqlaydi, va ushbu bosqichda to'p raqib jamoaga olib beriladi.

Agar to'p ushlagan o'yinchi bir paytning o'zida pas bilan birga “tutib olinsa”, ya'ni “tutib olish” vaqtida to'p ushlagan o'yinchi pas berib qo'lini to'pdan soqit qilsa, hakam har doim bu vaziyatni hujumchi jamoaning foydasiga baholaydi, bunday xolatda o'yin davom etadi, ammo hujumchi tasmasini tezroq joyiga taqib olishi talab qilinadi.

Hakam o'zining qarorini “TO'P KETDI, O'YNAYVERING” degan so'zlar bilan e'lon qilishi kerak.

Agar to'p ushlagan hujumchi o'yinchi hisob zonasida to'pni erga tegizishdan oldin “tutib olinsa”, urinish (popitka, try) hisoblanmaydi va hisobga olinmaydi.

“Tutib olish (zaxvat) to'g'ri bajarilishi uchun “tutib olish”ni (zaxvat) bajarayotgan paytida to'p, to'p ushlagan o'yinchining qo'lida bo'lishi shart. Agar himoyachi o'yinchi to'p ushlagan o'yinchi pasni uzatgandan keyin yoki to'pni qabul qilishidan avval o'yinchining tasmasini

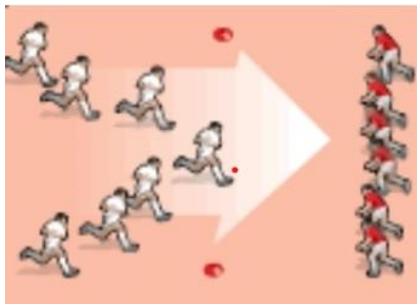
ataylab yulib olsa, himoyachi o'yinchi "tutib olish" (zaxvat) harakatini qonunga zid ravishda bajargan hisoblanadi. Ikkala holatda ham agar aybsiz jamoa ustunlikka (preimushestvo) ega bo'lmasa, hakam qonunbuzarlik sodir bo'lgan joydan aybsiz jamoaga to'pni o'yinga kiritishni belgilashi kerak.

Agar himoyachi o'yinchi tasmani yulib olmasdan ("yolg'on tutib olish") "ZAXVAT" deb qichqirsa, hujumchi jamoa agar u ustunlikka ega bo'lmasa, to'pni o'yinga kiritish huquqiga ega bo'ladi.

Xavfsizlik nuqtai nazaridan agar to'p ushlagan o'yinchi kutilmaganda erga yiqilsa yoki to'pga egalik qilgan vaqtda sirpanib ketsa (bunda tizza yoki tirsak erga tegishi ham kiradi), va himoyachi o'yinchi tutib olish uchun etarlicha masofada joylashgan bo'lsa, "tutib olish" harakati bajarilgan hisoblanadi.

Hech bir o'yinchi tegishli tarzda mustahkamlanmagan ikki tasmasiz o'yinda ishtirok etishi ta'qiqlanadi. Maydonda tasmasiz harakatlanish ta'qiqlanadi.

To'pni o'yinga kiritish

To'pni o'yinga kiritish - o'yinni boshlash uchun yoki to'p o'yindan chiqqan joydan kiritish yoki qoidabuzarlik joyida yoki to'pni almashishda ishlatiladi. To'pni o'yinga kiritish joyi belgi (metka) deb nomlanadi. Har qanday o'yinchi o'zining jamoasi uchun to'pni o'yinga kiritishi mumkin. To'p erda bo'lishi yoki qo'lda bo'lishi mumkin, va hakamning "O'YNA" buyrug'i bilan, undan avval emas, hujumchi to'p uzatishi kerak. To'pga oyoq bilan tegishga ruxsat etilmaydi, bunda hakam o'yinni to'xtatishi va to'pni o'yinga kiritishni to'g'ri bajarishini so'rashi kerak. Himoyachi jamoa to'pni o'yinga kiritishda o'z chizig'idan uch (3) metr orqaga "himoya chizig'i" bo'lgan faraz qilingan chiziqqa yoki agar yaqin bo'lsa, o'zining himoya

chizig'iga o'tishi kerak. Himoyachi o'yinchilarga hujumchi o'yinchi pasni uzatmagunga qadar himoya chizig'idan oldinga harakatlanishga ruxsat berilmaydi.

To'pni o'yinga kiritishni tez o'ynab bo'lmaydi, hakam himoyachi jamoaga vaqt (talab qilingan uch (3) metr uzoqlashish uchun besh (5) soniya atrofida) bersa va "O'YIN" deb buyruq bersagina amalga oshiriladi. O'yin hujumchi jamoaning o'yinchisi pas uzatishlari bilan boshlanishi kerak, o'yinni boshlagan o'yinchisiga to'pni o'ynashga va bir o'zi yugurishiga ruxsat berilmaydi. Agar bunday holat sodir bo'lsa, hakam o'yinni to'xtatishi va to'pni o'yinga to'g'ri shaklda kiritishini so'rashi lozim.

Hakam odatda, himoyachi o'yinchilarga himoya chizig'idan to'pni o'yinga kiritishda qanchalik uzoq masofaga o'tishlari kerakligini ko'rsatib, "YoNIMGA" deb buyruq beradi. Barcha himoyachi o'yinchilar hakamdan o'z chizig'i yoki hakamdan uzoqdagi o'zlarining hisob chizig'idagi vaziyatni bilishlari kerak, aks holda ular jazolanadilar.

Hakamlar odatda, himoyachi jamoaga himoya chizig'ini tezda egallab olishlari uchun etarlicha (uch (3) soniya atrofida) vaqt beradilar, va bunda o'yinni qayta boshlashni juda uzoq vaqtga ushlab turmasligi kerak. Agar himoyachi o'yinchilar orqalariga juda sekin qaytsalar, hakam o'z xohishiga ko'ra, o'yinni davom ettirishga ruxsat berishi mumkin. O'yin qayta boshlanganda, hali uch (3) metr nariga o'tmagan har qanday himoyachi o'yinchi buni amalga oshirmaguncha o'yinda ishtirok eta olmaydi.

Agar talab qilingan uch (3) metrga qaytib kelmagan himoyachi o'yinchi o'yinga xalaqit bersa, aybsiz jamoaga agar u ustunlikka (preimushestvo) ega bo'lmasa, to'pni o'yinga kiritish huquqini beradi.

Bu to'pni o'yinga kiritish holati himoya chiziqidan belgilanadi, shuningdek, himoyachi o'yinchilar ham chekinishlari kerak.

Xavfsizlik nuqtai nazaridan to'pni o'yinga kiritishdan so'ng to'pni qabul qilgan o'yinchi to'p bilan potensial xavfli harakatdan qochish uchun orqada belgilangan ikki (2) metrdan ko'proq joydan harakatni boshlay olmaydi.

Agar qoidabuzarlik hisob chizig'ida yoki undan besh (5) metr masofada sodir bo'lsa, to'pni o'yinga kiritish zarur bo'sh joyni yaratish uchun hisob chizig'idan besh (5) metr narida belgilanadi.

Agar to'pni o'yinga kiritish belgilansa, ammo qoida buzgan jamoa hakamning qaroriga e'tiroz bildirish kabi qoidalarning buzilishida aybdor bo'lsa, hakam qoidabuzarni ogohlantiradi yoki chaqiradi va to'pni o'yinga kiritish joyini uch (3) metr oldinga suradi. Yana bir qoidabuzarlik hakam to'pni o'yinga kiritish joyini yana uch (3) metrga surishiga olib kelishi mumkin.

O'yindan tashqari holat

O'yinchilar "tutib olish" harakatini bajarishlari bilanoq "o'yindan tashqari" holatda bo'lishlari mumkin, ammo muhimi, faqat "o'yindan tashqari" holatda bo'lgan himoyachi o'yinchi jazolanishi mumkin. Oddiy qilib aytganda, "tutib olish" harakati (zaxvat) bajarilishi bilan maydondagi ko'ndalang faraz qilingan chiziqda

"o'yindan tashqari" holat paydo bo'ladi (yuqoridagi qoidada aytilganidek, bir (1) metr masofada joylashgan tutib olingan o'yinchidan tashqari). Tutib olish (zaxvat) sodir bo'lganda, barcha himoyachi o'yinchilar to'pni orqasida ("o'yindan tashqari" chiziq) bo'lmaganlaricha o'zlarining hisob chiziqlari tomonga o'tishga harakat qilishlari kerak. "Tutib olish" harakati bajarilayotgan paytda to'pni oldida turgan himoyachi o'yinchilar "o'yindan tashqari" holatda bo'ladilar, har qanday holatda ularga o'yinga aralashish, masalan, bloklash yoki pas uzatishga xalaqit berish,

yordamchi o'yinchilarga xalaqit berish yoki pasni qabul qilayotgan o'yinchini tutib olishlari taqiqlanadi.

“O'yindan tashqari” holat uchun o'yinchilar qachon jazolanadi? — O'yinchilar “o'yindan tashqari” holatda agar ular “O'YINDAN TASHQARI” HOLATDA VA “TUTIB OLISH” HAKAKATIDAN (ZAXVAT) SO'NG DARHOL O'YINGA ARALASHSALAR jazolanishlari kerak. Agar o'yinchilar “tutib olish” paytida “o'yindan tashqari” holatda bo'lsalar, ular bor kuchlari bilan “o'yinda” holatiga qaytishga harakat qilishlari kerak; ammo agar ular hech qanday shaklda o'yinga aralashmasa, ular jazolanmasligi kerak va o'yin davom etishi kerak. To'p ushlagan o'yinchi “tutib olish” harakatini (zaxvat) bajargandan so'ng pas uzadi, va o'yin davom etadi, bu “ochiq o'yin” sifatida qaraladi va “o'yindan tashqari” chiziq deyarli bo'lmaydi. “O'yindan tashqari” holatdagi o'yinchilar vaqtinchalik o'yindan chiqib turadilar.

Hakamlarga yordam berish uchun tasodifan “o'yindan tashqari” holatda bo'lgan o'yinchilar o'yinga aralashishga harakat qilish niyati yo'qligini hakamlarga ko'rsatish uchun ikkala qo'llarini boshdan yuqoriga ko'tarishlari kerak.

To'p ushlagan o'yinchi zaxvatdan so'ng to'pni pas uzatsa va o'yin davom etsa, bu holat “ochiq o'yin” hisoblanadi, shu vaqtdan boshlab, “o'yindan tashqari” chiziq mavjud emas. Boshqacha so'zlar bilan aytganda, “o'yindan tashqari” chiziq tutib olish (zaxvat) bajarilgan zahoti bir necha soniya mavjud bo'ladi, himoyachi o'yinchilar “o'yindan tashqari” holatda bo'lganlari uchun mana shu qisqa muddat ichida jazolanishlari mumkin.

Hujumni to'g'ri to'xtatish (prerivanie) — “o'yinda” holatida bo'lgan (to'p uchun) himoyachi o'yinchi oldinga yugurishi mumkin va hujumchi o'yinchi tutib olingan paytida to'pni pasga uzatayotganda himoyachi o'yinchi to'pni olib qo'yishib mumkin.

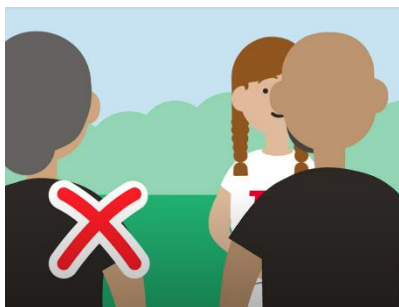
To'p o'yindan chiqadi

Agar to'p yoki to'p ushlagan o'yinchi aut chizig'iga, yoki aut chizig'ida yo chiziq ortida biron kimga tegib ketsa, to'p o'yindan chiqadi va to'pga egalik qilmagan yoki to'pning autga chiqib ketishidan oldin unga teginmagan jamoa foydasiga to'pni o'yinga kiritish huquqi belgilanadi. Ushbu to'pni o'yinga kiritish keraklicha kenglikni yaratish uchun aut chizig'idan uch metr (3m) narida amalga oshiriladi.

Agar to'p yoki to'p ushlagan o'yinchi burchak bayroqchasiga, hisob maydonining aut chizig'iga yoki "jonsiz to'p" chizig'iga, yoki mana shu chizichqlar ortidagi erlarga tegsa, to'p jonsiz to'pga aylanadi. Agar to'p hisob maydoniga hujum qilayotgan jamoa tomonidan etkazilgan bo'lsa, to'pni o'yinga kiritish huquqi himoyachi jamoaga belgilanadi. Agar to'p hisob maydoniga himoyachi o'yinchi tomonidan etkazilgan bo'lsa, unda to'pni o'yinga kiritish hujumchi jamoa tomonidan amalga oshiriladi. Har ikki vaziyatda ham to'pni o'yinga kiritish maydonning markazida, hisob maydoni chizig'idan besh metr (5 m) oldinda ijro etiladi.

Nimalardan saqlanish kerak.

Kontaktsiz – o'yinchilarning kiyim-boshlariga teginish yoki ushlab olish qat'iy ta'qiqlanadi. Har ikki – hujumchi va himoyalanuvchi o'yinchilar — istalgan vaqtda bir- birlari bilan kontakt qilmasliklari uchun javobgardirlar. Ikki jamoa o'rtasida ijozat beriladigan yagona "kontakt bu — to'p qo'lida bo'lgan o'yinchining belidagi/kiyimidagi tasmani (lenta) yulib olish.

Qo'llarsiz — tana yoki yuzga tegmaslik va tasmani yulib olishidan saqlanish uchun himoyachining qo'lidani siltash ta'qiqlanadi. Bu qarshilik ko'rsatish yoki himoyalananayotgan o'yinchini blok qilish uchun to'p yoki tirsaklardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Ochko yig'ish yoki erga tushgan to'pni saqlab qolish maqsadida sho'ng'imaslik — buning o'rniga o'yinchilar to'pni o'ynayotganlarida har vaqt tik oyoqda qolishlari kerak bo'ladi.

Aylanmaslik sakramaslik — qo'lida to'p ushlagan o'yinchiga o'z tanasini ataylab piruet shaklida aylanish yoki himoyachi o'yinchi tomonidan ushlab olinishdan qochish uchun sakrash taqiqlanadi

Himoyachi o'yinchilarga atayin yopirilish — xavfsizlik yuzasidan hujumchi va himoyachi o'yinchilarga har vaqt bir-birlariga teginib ketishdan (kontakt) o'zini chetga olish kerak bo'ladi.

To'pni egallagan o'yinchining qo'lidani to'pni tortmaslik va urib chiqarmaslik — har doim.

Hech bir o'yinchi tegishli biriktirilgan tasmalarsiz o'yinda ishtirok etolmaydi. To'pni bir qo'l ostida olib bormaslik.

— To'p ushlagan o'yinchi himoyalananayotgan o'yinchilarga uch metrdan (3 m) yaqinroq joyda turgan paytda to'pni ikki qo'li bilan ushlashi shart.

O‘rab olishsiz (blokirovkasiz, qurshovsiz).

Hujumchi o‘yinchilar himoyachi o‘yinchilarning “tutib olish” harakatini bajarayotgan vaqtida yo‘liga atayin turib olmasliklari, to‘p ushlagan himoyachi o‘yinchilar va har qanday to‘p ushlamagan

himoyachi o‘yinchilarga halaqit bermasliklari kerak.

Qoidabuzarlik maydonning qayerida sodir bo‘lgan bo‘lsa ham, qoidabuzarlik sodir bo‘lgan joydan to‘p o‘yinga kiritiladi. Agar qoidabuzarlik hisob maydon chizig‘ida yoki unga uch metrdan yaqin bo‘lgan joyda amalga oshirilsa, maydoniga hisob maydon chizig‘idan uch (3) metr naridan kiritiladi.

Axloq qoidalari

To‘p marraga o‘yini barcha jalb qilinganlarga, ya‘ni ishtirokchi va tomoshabinlarga birdayin mamnuniyatlilik, xursandchilik olib kelishi kerak. Ana shu muhitni yaratishga yordamlashish uchun sport axloqshunosligining bir nechta tayanch tamoyillarini

yodda saqlash juda muhim:

1. Barcha jalb qilinganlar uchun mamnun bo‘lish va zavqlanishni his qiling.
2. Haqqoniy va o‘yin qoidalariga muvofiq o‘ynang.
3. Hakamlarga nisbatan ijobiy munosabatda bo‘ling va jamoangizda ularga nisbatan hurmat uyg‘oting. Ular bilan bahslashmang va hadeb qarorlarini muhokama qilavermang. Esda tuting, ular – o‘z shaxsiy bo‘sh vaqtlarini o‘yinga sarf qiluvchi, haq to‘lanmaydigan ko‘ngillilar va ularsiz o‘yinni o‘tkazib bo‘lmaydi!
4. Yaxshi sportchilardan bo‘ling — yaxshi o‘yin ko‘rsatilsa, o‘z o‘rtoqlaringizni olqishlaganingiz kabi, raqib jamoani ham quvvatlab turing.

5. O'yin kechayotgan vaqtda maroqli muhitni yaratishga yordam bering.
6. Imkoniyati siznikidan kamroq yoki xatoga yo'l qo'ygan o'yinchilarni mazah qilmang va ularga baqirmang.
7. Natijani emas, harakat qilish, tirishqoqlikni qadrlang.
8. O'yin davomida har qanday og'zaki yoki jismoniy haqoratga yo'l qo'ymaslik uchun bor kuchingiz bilan harakat qiling.

O'yinchilarni almashtirish hududini (hudud) qo'llanish tartibi

O'yinchilarni almashtirish hududi maydonning yon chizig'i tashqi tarafidan markaziy chiziqning ulanish nuqtasidan o'ng va chap tomon talluqli jamoa zahiradagi o'yinchilari joylashgan skameykagacha.

Jamoaning zahiradagi o'yinchilari uchun skameyka markaziy chiziqdan 3,5 masofada o'rnatilgan bo'lishi kerak. Har qanday darajadagi musobaqalarni o'tkazishda bu tavsiyaga amal qilish lozim.

Zahiradagi o'yinchilar uchun yon chiziq ro'parasida joylashgan skameyka oldiga boshqa har qanaqa uskunalar qo'yishga ruxsat etilmaydi (kamida markaziy chiziqdan 8 metr masofada).

Skameykada faqat bayonnomada qayd etilgan o'yinchi va mas'ul shaxslar joylashishiga ruxsat etiladi.

Agar tarjimonga ehtiyoj bo'lgan holda u jamoa skameykasida joylashadi.

O'yinchilarni almashtirish hududidagi jamoaning mas'ul vakili albatta sport formasida yoki tantanali kiyimda bo'lishi shart.

Sekundometrist va kotib butun o'yin jarayonida hakamlarga o'yinchilarni almashtirish hududini nazorat qilishda yordam qilishlari kerak.

Jamoaning mas'ul shaxsi o'zining jamoasini qoidaga rioya qilib, odatda skameykada o'tirib boshqarishi lozim.

Ammo, mas'ul shaxsga o'yinchilarni almashtirish hududida quyidagi vazifalarni bajarish uchun harakat qilib yurishga ruxsat beriladi:

o'yinchilarni almashtirishni bajarish;

maydonda va zahiralar skameykasida joylashgan o'yinchilarga taktik ko'rsatmalar berish;

tibbiy yordam ko'rsatish;

kotib (sekundometrist) bilan muloqotda bo'lish, ayrim holatlarda faqat "jamoaning mas'ul shaxsi".

Faqat jamoaning mas'ul shaxslaridan bittasi har doim o'rnidan turib murojaat qilishga ruxsat etiladi. Undan tashqari jamoaning mas'ul shaxsiga, almashtirish hududi talabiga rioya qilib yurishiga ruxsat etiladi. Faqat bu holatda mas'ul shaxs kotib (sekundometrist)ga o'yin maydonini ko'rinishini to'smasligi lozim.

Odatda, o'yinchi almashtirish hududidagi o'yinchilar skameykada o'tirishlari talab etiladi.

Ammo quyidagi holatda o'yinchilarga ruxsat beriladi:

- skameyka ortida joy bo'lsa, harakatlari salbiy oqibatga olib kelmasa, to'psiz "razminka" qilishlariga ruxsat beriladi.

Jamoaning o'yinchilari va mas'ul shaxslariga ruxsat etilmaydi:

hakamlarni, vakillarni, kotib (sekundometrist), o'yinchilarni haqorat qilish yoki harakatlariga aralashish qat'iy man etiladi;

o'yin holatiga ta'sir etish uchun o'yinchi almashtirish hududidan chiqib ketish.

O'yinchilar almashtirish hududiga qo'yilgan talablari buzilsa, u holda hakamlar tomonidan qoidaga binoan (ogohlantirish, chetlatish, diskvalifikasiya) jazo belgilanadi.

Agar o'yinchilar almashtirish hududida qoida buzilishiga yo'l qo'yilganini hakamlar qayd etmasa, u holda ularga kotib yoki sekundometrist navbatdagi o'yin to'xtatilganida ma'lum qiladi.

O'yinni kuzatish uchun tayinlangan texnik vakillar agar, o'yin qoidasi yoki o'yinchini almashtirish hududiga qo'yilgan talablar buzilgan deb topishsa, u holda

hakamlarni (navbatdagi o'yin to'xtatilganda) taklif etishi mumkin (ammo, hakamlar o'yin holatini baholab qabul qilingan qaroridan boshqa).

Bunday holatda o'yin holatiga binoan taalluqli to'pni o'yinga kiritish bilan o'yin davom ettiriladi.

Ammo, texnik vakil jamoalarning biri tomonidan qoida buzilishi sababli o'yinni darhol to'xtatish qarorini qabul qilsa, u holda raqib jamoasi to'pga ega bo'lib turgan joydan o'yin davom ettiriladi.

O'yinchi yoki mas'ul shaxs tomonidan qoida buzilishi hakamlar tomonidan darhol jazolanishi shart, jazo turi uchrashuv bayonnomasida qayd etilishi lozim.

Agar hakamlar, hatto ular bu haqda oldin ogohlantirilgan bo'lsa ham, o'yinchi almashtirish hududiga qo'yilgan talablar buzilishiga ahamiyat bermasa, bunday holatda texnik vakil bu haqda tegishli tashkilotga bildirishnoma berishi shart (masalan, axloq qo'mitasiga). U tashkilot o'yinchilarni almashtirish hududi talablariga hakamlar harakatining muvofiqligini aniqlaydi.

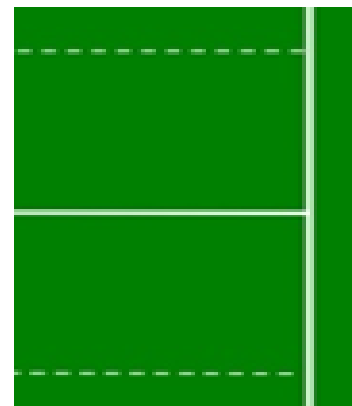
VII. O'YINCHILARNI ALMASHTIRISH

O'yinchilarni almashtirish soni cheklanmagan, faqat maydondagi o'yinchi o'yinchilarni almashtirish hududi orqali maydondan chiqqanidan so'ng zahiradagi o'yinchi o'yinga chiqishi mumkin.

O'yinchi maydonga kirish va chiqishni faqat o'z maydonida o'yinchilarni almashtirish uchun belgilangan 3 metrli hududdan amalga oshirishi shart.

O'yinning istalgan vaqtida qayta tarkib almashinuviga ruxsat beriladi, ammo aralash o'yinlarda har qaysi jinsdagi o'yinchilarning etarlicha miqdori ushlab turilishi kerak. Almashtirilgan o'yinchi o'z o'rniga kiradigan o'yinchi

maydonga tushishidan oldin o'yinni tark etishi kerak. O'yin davomidagi barcha

almashinuvlar maydonning bir tarafidan amalga oshirilishi kerak. O'yinchining jarohat olib almashtirilishi bundan mustasno.

O'yinchini almashtirish, shuningdek, taym-aut vaqtida ham ushbu qoida asosida amalga oshiriladi.

O'yinchi almashtirish qoidasini buzgan o'yinchi 1 daqiqaga o'yindan chetlatilish bilan jazolanadi. Agar jamoada shu qoidani birorta o'yinchi buzsa, u holda birinchi bo'lib qoidani buzgan o'yinchi jazolanadi.

O'yin raqib jamoasi tomonidan to'p o'yinga kiritish bilan davom ettiriladi.

Agar qo'shimcha o'yinchi o'yin maydoniga chiqsa, u 1 daqiqaga jazolanadi. Jamoa o'yinchilari bir o'yinchiga qisqartiriladi.

Agar o'yinchi 1 daqiqali vaqt tugamasdan o'yin maydoniga kirib kelsa, u holda u yana 1 daqiqaga jazolanadi. Birinchi 2 daqiqadan qolgan vaqt ham yangi jazoga qo'shiladi.

Har ikki holatda ham o'yin raqib jamoasi o'yinchilari tomonidan to'p o'yinga kiritish bilan davom ettiriladi.

Intizom

Barcha o'yinchilardan, o'qituvchilar va murabbiylardan o'yin qoidalariga hamda rasmiy vakillar va hakamlarning qarorlariga rioya etish talab etiladi. Ulardan haqqoniy va sog'lom ruhiyat va yaxshi kayfiyatda o'ynash

kutib qolinadi. Biroq, qoidaga rioya etilmagan, xavfli o'ynalgan va yoki takroran yoki atayin qoidabuzarlik qilingan holatlarda

O'yinning hakamlari rasmiy vakillari o'z ixtiyorlariga ko'ra ogohlantirishlari, sariq kartochka ko'rsatib vaqtinchalik (bir (1) daqiqa) o'yindan chetlatishlari, qizil kartochka orqali butunlay o'yindan chiqarib yuborishlari yoki o'yinchini musobaqa o'tkazilayotgan joyni tark etishini talab qilishlari kerak bo'ladi. Doimiy o'yindan

chiqarilgan o'yinchi o'rniga bir daqiqadan so'ng almashtirilishi mumkin emas. Vaqtinchalik o'yindan chetlashtirilgan o'yinchi o'z zahira o'yinchilari uchun belgilangan joyga o'tiradilar. Agar o'yinchi o'yin yarmida beriladigan tanaffus oldidan o'yindan chiqarilgan bo'lsa, o'yin yarmining davomiy bir daqiqalik (1 daqiqalik) chetlashtirish vaqtiga o'z ta'sirini ko'rsatmaydi.

O'qituvchilar murabbiylardan, jamoalarning menejerlari, sardorlari va otalardan muntazam ravishda o'zgalarga o'rnak bo'lishlari va o'z o'yinchilarini qoidalar doirasida qo'llab-quvvatlashlari, rag'batlantirib turishlari, hakamning qarorlarini qabul qilishlari va do'stona raqobatni (yaxshi musobaqani) namoyish etishlari so'raladi.

VIII. SPORTCHIGA XOS BO'LMAGAN HARAKATLAR

Sportchiga xos bo'lmagan xulq quyidagilardan iborat:

so'z bilan raqiblarni yoki o'zining jamoasi a'zolarini haqorat qilsa;

o'yin maydonining yon chizig'i tashqarisiga chiqib ketgan to'pni o'yinchilar yoki jamoa mas'ul shaxslari qaytarib bermasa;

standart to'p tashlashni bajarish jarayonini cho'zib yuborsa;

raqibni formasidan tortib ushlab qolsa;

maydon o'yinchisi oyoqning tizzadan pastki qismi bilan takroran to'pni qaytarsa;

j) raqibni xatoga yo'l qo'ydirish maqsadida ataylab ayyorlik qilsa.

Sportchiga xos bo'lmagan qo'pol xulq

Sportchiga xos bo'lmagan qo'pol xulq quyidagicha ifodalanadi:

ishtirokchilarga qarshi (hakamlar, kotib, sekundometrist, vakillar, mas'ul shaxslar, muxlislar va yana boshqalar) qaratilgan haqoratli harakatlar (og'zaki, imoishora yoki jismoniy);

hakamlar qaroridan so'ng o'yinchi tomonidan tashlangan to'p uzoq masofaga ketsa, bunday holatni sportchiga xos bo'lmagan oddiy holat deb hisoblab bo'lmaydi;

raqib tomonidan qoida buzilgandan so'ng, unga javoban harakat qilishga intilish (javoban zarba yoki boshqa javob harakatlari);

o'yin to'xtatilgan vaqtda yoki o'yin vaqtida raqibni to'p bilan urish. Bunday holat, raqibga nisbatan jismoniy zo'rlik deb baholanadi.

O'yin vaqti tugagandan so'ng qoida buzilishi

“O'yin davomi” tushunchasi qo'shimcha vaqt o'z ichiga oladi (faqat taymlar orasidagi tanaffusdan tashqari).

Sportchiga xos bo'lmagan xulq, sportchiga xos bo'lmagan qo'pol xulq yoki o'yinchi hamda jamoaning mas'ul shaxsi tomonidan (o'yin o'tka-zilayotgan inshootda, o'yin vaqti tugaganiga qaramay) “jismoniy hujum” quyidagicha jazolanadi:

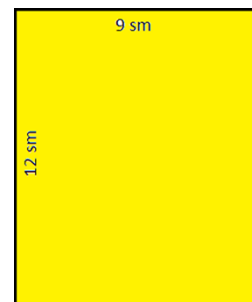
O'yindan avval:

- a) sportchiga xos bo'lmagan xulq – ogohlantiriladi;
- b) sportchiga xos bo'lmagan qo'pol xulq yoki “jismoniy hujum” uchun diskvalifikasiya qilinadi, lekin jamoaga o'yinni (10 o'yinchi va 2 mas'ul vakil) boshlashga ruxsat beriladi.

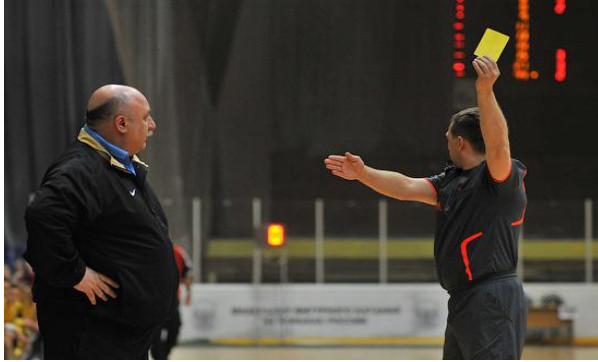
IX. JAZOLASH KARTOCHKALARI

1 daqiqaga chetlatish:

Sariq kartochka – bir daqiqaga chetlatish kartochkasi (1-rasm) bo'lib (o'lchami 9-12 sm), hujumni to'xtatish maqsadida qasddan o'yinchining belidan yoqori qismiga bo'lgan teginishlar uchun o'yinchi chariq kartochka bilan jazolanishi mumkin. Bundan tashqari hisob zonasiga kirgan o'yinchiga to'pni

qo'yishga halaqit qilib, to'pni urib yuborish, o'yinchini itarib yuborish, yoki o'yinchiga bo'lgan har qanday teginish o'yinchining sariq kartochka bilan jazolanishiga olib keladi.

Aybdor o'yinchi yoki rasmiy shaxs hakamlar tomonidan sariq "kartochka" bilan jazolanganda qo'lini yuqori ko'tarib kartochkani ko'rsatadi (2-rasm) va bu holatni kotib (sekundometrist) qayd etadi.

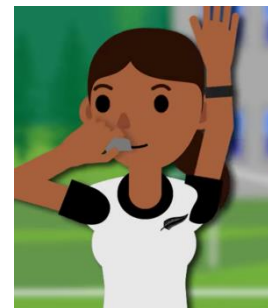
O'yindan chiqarish (1 daqiqaga)

quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- a) o'yinchilar almashishi yoki noto'g'ri o'yin maydoniga chiqish;
- b) jazolangan o'yinchi o'yin qoidasini buzishni yana takrorlasa;
- c) maydonda yoki maydon tashqarisida o'yinchining sportchiga xos bo'lmagan xulqi uchun;
- d) jamoaning rasmiy shaxslaridan birortasi sportchiga xos bo'lmagan hulk holati takrorlansa;
- e) raqiblar jamoasi erkin to'p tashlash huquqiga ega bo'lganda to'pni joyida qoldirish talablariga rioya qilinmasa;
- f) to'p tashlashni bajaruvchi raqibga nisbatan takroriy qoida buzilishiga yo'l qo'yilsa;
- g) o'yinchi yoki rasmiy shaxsni o'yin vaqtida diskvalifikasiya qilinishi sababli;
- h) 1 daqiqaga o'yindan chetlatilgan o'yinchi, to'xtatilgan o'yin davom etmasdan o'yinchining sportchiga xos bo'lmagan harakati uchun.

Izoh: b, c va e bandlar talablariga qaramay, odatda o'yindan chetlatishga qoida buzish qaytarilsa yoki sportchiga xos bo'lmagan xulq.

Jamoaning rasmiy vakiliga 1 daqiqali jazo belgilansa, bunday holatda rasmiy vakil o'z joyida qolib o'z vazifasini bajaradi, jamoa tarkibi esa bir o'yinchiga kamaytiriladi.

O'yindan chetlatilgan o'yinchi, chetlatilgan vaqt mobaynida o'yinda ishtirok etishiga ruxsat berilmaydi. Jamoa uning o'rniga boshqa o'yinchini maydonga chiqarishi man etiladi.

O'yindan chetlatish vaqti hakam tomonidan o'yinni davom ettirishga berilgan xushtagidan so'ng boshlanadi.

O'yinning birinchi yarmida 1 daqiqa o'yindan chetlatish vaqti tugamasa, qolgan vaqt o'yinning ikkinchi yarmida o'taladi. Bu qoida o'yinga qo'shimcha vaqt belgilanganda ham o'z kuchini saqlab qoladi.

Diskvalifikasiya

Diskvalifikasiya qilinishi shart:

a) agar o'yinda ishtirok etishga huquqi bo'lmagan o'yinchi o'yin maydoniga chiqsa;

b) bir o'yinchi bir o'yinda uch marotaba 1 daqiqaga chetlashtirilsa yoki jamoaning mas'ul shaxslaridan birortasi qoidaga binoan avval 1 daqiqaga o'yindan chetlatish bilan jazolangan bo'lsa;

c) raqiblar sog'lig'iga xavfli qoida buzarlikka yo'l qo'yilsa;

d) o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsi tomonidan o'yin maydonida yoki o'yin tashqarisida sportchiga xos bo'lmagan qo'polliigi uchun;

e) o'yindan tashqari, shuningdek, o'yin oldidan yoki tanaffus vaqtida o'yinchi tomonidan hujum qilinsa;

f) mas'ul shaxs tomonidan hujum qilinsa;

g) tanaffus vaqtida o'yinchi yoki mas'ul shaxs tomonidan sportchiga xos bo'lmagan holat takrorlansa.

Taym-aut e'lon qilingandan so'ng hakamlar ayblanuvchi o'yinchi yoki jamoa vakilini diskvalifikasiya qilish uchun qizil kartochka yordamida qo'lini yuqori ko'taradi, bu holatni bevosita kotib qayd etadi; qizil kartochka o'lchami 9x12 sm (4-rasm).

Diskvalifikasiya qilingan o'yinchi yoki jamoaning rasmiy shaxsi darhol maydonni va zahira hududini tark etishi shart. Bundan so'ng o'yinchi, jamoaning rasmiy shaxsi jamoa bilan hech qanday aloqada bo'lishga ruxsat etilmaydi.

Diskvalifikasiya holati o'yinchi yoki jamoaning rasmiy vakili uchun ushbu o'tkazilayotgan o'yin oxirigacha amal qilinadi.

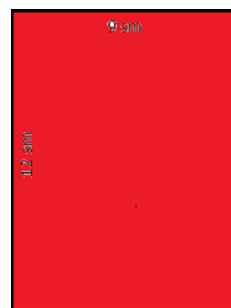
O'yinchi yoki jamoa rasmiy vakili o'yin davomida diskvalifikasiya qilinsa, har doim o'zi bilan 1 daqiqali o'yindan chetlatishni ergashtirib keladi. Bu, jamoa tarkibi son jihatdan bir o'yinchiga qisqaradi degani.

O'yinchi yoki jamoa vakili diskvalifikasiya qilinishi jamoa tarkibini kamayishiga olib keladi, ammo 1 daqiqali chetlatish vaqti tugaganidan so'ng o'yinchilar tarkibini to'ldirish mumkin.

Diskvalifikasiya, odatda, faqat berilgan o'yin oxirigacha amal qiladi. U hakamlar tomonidan asosli echim qabul qilishlarini talab etadi.

O'yinchi yoki mas'ul shaxs tomonidan qo'pol sportchiga xos bo'lmagan xulq, hujum sababli to'g'ridan to'g'ri (1 daqiqaga chetlatilmasdan) diskvalifikasiya qilinsa, u holda ushbu o'yinchi kelasi o'yinni ham o'tkazib yuboradi va uning harakatlari hakamlar hay'ati tomonidan o'rganib chiqiladi. Hakamlar hay'ati sportchining yana nechta o'yinga diskvalifikasiya qilinishini hal qiladi.

Bir xil vaziyatda bir nechta xato qilish

Agar jamoaning o'yinchisi yoki mas'ul vakili o'yin davom ettirishdan avval bir vaqtda bir va undan ortiq qoida buzilishiga yo'l qo'ysa va ular har xil jazoga loyiq bo'lsa, odatda, eng qat'iy jazo qo'llaniladi. Bunday holatlarda qoida buzilishning o'yinchiga nisbatan "jismoniy zo'rlik" qilib hujum qilish hisoblanadi.

Ammo, maydondagi jamoa tarkibini 2 daqiqaga kamaytirish holatlari ham mavjud:

a) agar 1 daqiqaga o'yindan chetlatilgan o'yinchi, o'yin davom ettirilmagunga qadar sportchiga xos bo'lmagan xulq uchun ayblansa, u holda unga yana qo'shimcha 1 daqiqali chetlatish belgilanadi. Agar qo'shimcha o'yindan chetlatilish ushbu o'yinchi uchun uchinchi bo'lsa, unda o'yinchi diskvalifikatsiya qilinadi;

b) agar 1 daqiqaga o'yindan chetlatish e'lon qilingan o'yinchi o'yin davom ettirilishidan oldin qo'pol, sportchiga xos bo'lmagan xulqi uchun ayblansa, u holda o'yinchi diskvalifikatsiya qilinadi;

c) agar 1 daqiqaga chetlashtirilgan o'yinchi muddatdan oldin maydonga tushsa, u holda ushbu o'yinchi yana 1 daqiqaga o'yindan chetlashtiriladi va avvalgi 1 daqiqaga chetlashtirish vaqtidan qolgan daqiqa (soniya) ham ushbu chetlatishga qo'shiladi.

X. HAKAMLAR

Har bir o'yinga maydonga ikki teng huquqli hakamlar tayinlanadi. Ularga sekundometrist va kotib yordam beradi.

Hakamlar o'yinchilarning musobaqa o'tkazish joyiga kelgandan to ketgunlariga qadar xulqini nazorat qiladi.

Uchrashuvdan avval hakamlar o'yin maydoni va to'p holatlarini tekshirib, qaysi to'p bilan o'ynashni hal qiladi. Shuningdek, hakamlar ikki jamoaning sport formasi qoidaga mosligini tekshiradi. Ular o'yinchi va mas'ul vakillarning son jihatdan zahira hududida qoida talabiga binoan joylashishini va uchrashuv bayonnomasida jamoaning mas'ul vakili dastxatlari mavjudligini nazorat qiladi. Barcha kamchiliklar darhol bartaraf etilishi lozim. Maydon hakami va ikki jamoa sardori ishtirokida qur'a tashlash o'tkaziladi.

O'yin boshlanishidan avval hakamlarning biri dastlabki to'p tashlash huquqini qo'lga kiritgan jamoa orasida joylashadi. Bunday holat "maydondagi hakam" deb ataladi.

Maydondagi hakam dastlabki to'p tashlash uchun xushtak chalib, o'yinni boshlaydi.

Odatda, tayinlangan hakamlar butun o'yinni o'tkazishlari lozim.

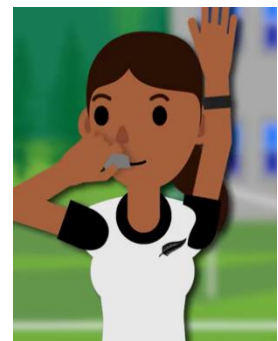
Ular o'yin davomida o'yin qoidasiga rioya qilishni nazorat qilib, yo'l qo'yilgan xatolar uchun darhol o'yinchilarni jazolaydilar.

Hakamlar bir-biri bilan maslahatlashib olgandan so'ng kerakli jest ko'rsatilib, xushtakdan so'ng o'yin davom ettiriladi.

Undan tashqari, ular ogohlantirish, chetlatish, diskvalifikasiya va umuman o'yindan haydalishlarni ham qayd etadilar. Hakam o'yin vaqtini nazorat qilishga javobgar.

O'yindan so'ng bayonnomani to'g'ri to'ldirilishiga javobgarlik hakamlar zimmasiga yuklatiladi.

O'yindan haydash va diskvalifikasiya bayonnomada qayd etilishi shart.

“Dalil”larga asoslanib yoki hodisani baholash asosida hakamlar tomonidan qabul qilingan echim – qat’iy qaror hisoblanadi.

Agar qabul qilingan qaror qoidaga zid bo‘lsa, u holda yozma ravishda norozilik bildirish mumkin.

Hakamlarga o‘yin davomida faqat jamoaga taalluqli rasmiy vakil murojaat qilishga haqlidir.

Hakamlarga o‘yinni vaqtida to‘xtatish yoki umuman to‘xtatish huquqi beriladi.

O‘yinni umuman to‘xtatishga qaror qilishdan avval, uni davom ettirish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanish zarur.

Sekundometrist va kotib (vaqt belgilovchi hakam, kotib)

Odatda, sekundometrist o‘yin vaqtini, taym-autni va chetlatilgan o‘yinchi jarima vaqtini nazorat qiladi.

Shunday qilib, kotib asosan o‘yinchilar ro‘yxatini tekshirib, uchrashuv bayonnomasini yurgizadi, o‘ynashga huquqi bo‘lmagan o‘yinchilarni o‘yinga tushirmaydi.

Jamoalarning zahira hududidagi o‘yinchilarni va rasmiy shaxslarning miqdorini, o‘yinchilarning o‘yinga kirishi va chiqishlarini nazorat qiladi.

Odatda, zarurat bo‘lganda faqat sekundometrist o‘yinni to‘xtatishi mumkin.

Vaqt ko‘rsatuvchi elektr tablo yo‘q bo‘lgan holda, sekundometrist jamoalar mas’ul shaxslariga, o‘ynalgan vaqt yoki o‘yin tugashiga qolgan vaqt vaqtida axborot berib turishi lozim.

Agar, avtomatlashgan elektr signal bo‘lmagan holatda o‘yinning birinchi taymi va o‘yin tugaganligi uchun beriladigan signal javobgarligini sekundometrist o‘z zimmasiga oladi.

Agar elektr tablo, shuningdek, o'yindan chetlatish to'g'risida axborot bera olmasa, bunday holatda sekundometrist oldindan tayyorlangan kartochka chetlatilgan o'yinchi raqamini va chetlatish vaqti tugashini ko'rsatadi.

Hakamlik jestlari va ularning ko'rinishi

 <p style="text-align: center;">Ochiq o'yinda to'sqinlik qilish (blokirovka).</p>	 <p style="text-align: center;">Uch metr masofaga rioya qilmaslik</p>
 <p style="text-align: center;">Tortishish (hakam qarorig norozilik bildirish).</p>	 <p style="text-align: center;">Himoyachi o'yinchi tomonidan raqibni oyoqni chalish (podnojka)</p>
 <p style="text-align: center;">Urinish va jarima urinish</p>	 <p style="text-align: center;">Ustunlik</p>
 <p style="text-align: center;">Oldinga pas yoki oldinga o'yin holati.</p>	 <p style="text-align: center;">Musht bilan urish (qo'pol o'yin).</p>

«O'yindan tashqari» holat.

Ushlab qolish yoki itarish

Aylanish — to'p qo'lida bo'lgan o'yinchi raqibi uning tasmalarini uzib olishidan qochish uchun piruet harakat kabi atayin tanasi bilan aylanma harakatlar qiladi

«Zaxvat» — bu himoyachi tomonidan to'p ushlagan o'yinchining bir yoki ikkita tasmagini yulib olish.

Zarba

O'yin vaqtni vaqtincha to'xtatish

Yon chiziqdan to'p otish yo'lnalishini ko'rsatish

Ogohlantirish (sariq kartochka va 2 daqiqaga chetlatish) Diskvalifikasiya (qizil kartochka)

Sust o'yin uchun ogohlantirish

Vaqtni to'xtatish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. . O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 18-dekabrda PQ-4063-sonli "Yuqumli bo'lgan kasalliklar profilaktikasi, sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash va aholining jismoniy faolligi darajasini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-oktyabrda PQ-4500-sonli "O'zbekiston Respublikasida regbi sport turini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-noyabrda PQ-5279-sonli "Sport ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish orqali olimpiya va par olimpiya sport turlari bo'yicha sportchilar zaxirasini shakllantirish sifatini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 4-dekabrda PQ-421-sonli "Jamoaviy sport turlarini rivojlantirish va iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
5. Vazirlar maxkamasining 2019 yil 13 fevralda 118-sonli "2019-2023 yillar davrida O'zbekiston respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori.
6. Виноградов Г.Н. «Теория и методика здорового образа жизни». - Алматы, 2004.
7. Иванов В.А. «Интегральная подготовка в структуре тренировочного процесса квалифицированных регбистов»: дис. канд. пед. наук. – М., - 2004 г.
8. Корх А.Я. «Тренер: деятельность и личность». – М.: Терра-спорт, 2000.
9. Никитушкин В.Г. и др. «Организационно-методические основы подготовки спортивного резерва»: монография. – М.: Советский спорт, 2005.
10. Николаевна Н.М. Тэг-регби как средство воспитания командного духа у младших школьников Наука-2020. 2019. № 10(35).
11. Никитушкин В.Г., Квашук П.В., Бауэр В.Г. «Организационно-методические основы подготовки спортивного резерва»: монография. – М.: Советский спорт, 2005.
12. Семенов Л.А. «Определение спортивной пригодности детей и подростков»: биологические и психолого-педагогические аспекты. – М.: Советский Спорт, 2005.
13. Селуянов В.Н., Шестаков М.П. «Определение одаренностей и поиск талантов в спорте». – М.: СпортАкадемПресс, 2000.
14. Ю.Д. Железняк, Ю.М. Портнова «Спортивные игры»: Техника, тактика обучения: учебник для студентов высших педагогических учебных заведений – М.: Академия, 2001.

15. Федерация регби России - Правила тег-регби, Москва-2014 г.
16. Brayan O. Regbi. –М.: Akademiya Regbi, 2007.
17. Marrier, B. Training periodization over an elite Rugby Sevens season: from theory to practice Workload in Rugby-7s / B. Marrier, Y. LE Meur, C. Leduc, J. Piscione, M. Lacombe, G. Igarza, C. Hausswirth, J.-B. Morin, J. Robineau// International journal of sports physiology and performance. - 2019. - vol. 14. - Iss. 1. - pp. 113-121.
18. Стив Абуд На высоких скоростях. –М.: Союз регби, 2008.
19. Уилл Ф. Травматизм в регби. –М.: Академия регби, 2005.